

Педагогічні та психологічні науки

УДК 378:159.9

Коваленко А.Б.

д.психол.наук, доцент кафедри Соціальної психології

Пушкар В.В.

канд. психол.наук, науковий співробітник НДЧ

Стандарти психологічної освіти: процедура встановлення та реалії застосування

Автори розробили рекомендації щодо вдосконалення процесу підготовки психологів та пропозиції щодо змін нормативних документів, стосовних освіти за напрямом "Психологія". Розглянуто нормативні документи, чинні в Україні і Шотландії, внутрішні стандарти КНУ, університетів Йорка та Ексетера (Великобританія)

Ключові слова: психологія, освіта, стандарт, рекомендована практика.

1. Процедура встановлення стандартів освіти в Україні та реалії їх застосування. Завданням цього тексту навряд може бути обґрунтування потреби в стандартах освіти як таких; питання скоріше в тому, яким чином стандарти можуть сприяти підвищенню якості підготовки фахівців, і що саме має бути стандартизоване з цією метою. Очікується, що стандартний рівень підготовки має бути реально досяжним для значної частини ВНЗ України. Замість встановлення великої кількості жорстких вимог нами пропонується встановити лише мінімальні рамкові вимоги, дотримання яких контролюється МОН і (або) міжвузівськими комісіями.

Основними проблемами стандартизації психологічної освіти, на які, на нашу думку, варто звернути увагу є:

- справедливо високі вимоги до підготовки психологів, встановлені чинними нормативними документами, принаймні частково є нереальними для дотримання більшістю українських ВНЗ [1];
- деяка нечіткість критеріїв визначення прийнятності освітнього рівня випускника одного ВНЗ для продовження навчання в іншому; навіть у відносно простому випадку - навчання на магістра в КНУ бакалавра іншого українського ВНЗ поки що можливі різні тлумачення.

Попередня практика прийняття стандартів психологічної освіти на базі досвіду КНУ ім.Шевченка, встановлювала обґрунтовано високий рівень вимог до ВНЗ, що готують фахівців за напрямком 0401 "Психологія" [1]. Але їх практичне дотримання ставилось під питання навіть представниками вітчизняних ВНЗ, що навряд відносяться до гірших в своїй галузі.

В неформальних рейтингах гуманітарії-випускники КНУ стабільно займають перше місце або ділять перше- друге з випускниками Києво-Могилянської академії [2]. Також згадаймо, що КМА не готує фахівців за напрямком "Психологія". З цього можна зробити досить банальний

висновок, що підготовка психологів в КНУ на сьогодні є найкращою в Україні; решта вітчизняних навчальних закладів має дещо гірші результати. Звідси - наші плани щодо вдосконалення можуть спиратись в першу чергу на передовий досвід дослідницьких установ, а також програми ВНЗ зарубіжних країн. Таке становище умовного першого номера, позбавленого другого і третього, має як переваги, так і недоліки. До недоліків варто віднести перенесення конкурентних дій в галузь практичної квазі-психологічної освіти, що досить часто виконується особами недостатньої кваліфікації у вигляді короткотермінових комерційних курсів.

Внаслідок постає вибір: або ми визнаємо психологами тільки випускників КНУ, що навряд буде адекватним рішенням; або ми зауважуємо певний рівень підготовки, що не відповідає внутрішнім стандартам КНУ, але в той же самий час є прийнятним із загальнішої точки зору. Мінімальним критерієм якості підготовки є вдоволення її рівнем самого випускника і його роботодавця. Додатковим важливим критерієм можна прийняти здатність принаймні частини бакалаврів продовжувати навчання в іншому навчальному закладі на магістра, а частина магістрів – на кандидата наук (PhD). Експерти КНУ можуть рекомендувати певні практики у форматі, наближеному до європейської Good Practice; але навряд мають право наполягати на їх дотриманні.

Визначення загальних умінь та здатностей випускників ВНЗ за напрямком 0401 “Психологія” очевидно має значною мірою враховувати практику підготовки психологів у КНУ. Однак також має бути врахований досвід провідних зарубіжних ВНЗ. Важливо зауважити, яких умінь та здатностей бракує вітчизняним фахівцям порівняно з зарубіжними; і (або) за якими напрямками підготовки КНУ випереджає зарубіжних колег.

Процедура оцінки має охоплювати в першу чергу вміння та здатності, потрібні переважній більшості фахівців з психології, а також бути придатною до оцінки випускників інших вітчизняних ВНЗ, навіть якщо програма підготовки психологів в цих закладах суттєво відрізняється від програми КНУ. Проблема має безпосередній стосунок до забезпечення мобільності студентів та міжнародного визнання дипломів, що знаходяться серед основних завдань Болонського процесу.

Список змістовних модулів, що забезпечують необхідні базові знання психолога, може бути уточненим як в бік розширення, так і в бік скорочення. Однак також варто враховувати потребу у модулях, що забезпечують подальшу спеціалізацію випускників. Навряд буде коректним порівнювати вузькоспеціальні знання, наприклад, клінічного психолога і фахівця з управління персоналом.

Ще Гюстав ЛеБон чітко розмежував відомі йому європейські системи освіти на латинську, що ґрунтується на рівному праві доступу до знань (зауважимо, що повна рівність тут є скоріше ідеалом); і англо-американську, що ґрунтується на підготовці затребуваних на ринку праці грамотних фахівців -практиків. Значною мірою цей розподіл зберігся до нашого часу, хоча впровадження в освіту Болонського процесу його частково пом'якшує, і, згідно з декларованими цілями, навіть нівелює [3]. Зауважимо: протиставлення підготовки вузького фахівця-практика, або

інтелектуала з широким колом наукових інтересів, означає скоріше домінуючу настанову освітніх закладів, ніж принципову неможливість підготувати в США фахівця з мертвих мов, або в Іспанії – інженера-сантехніка.

Громадянами України освіта сприймається в першу чергу як спосіб підвищити свій загальний інтелектуальний рівень, навчитись мислити та користуватись інформацією. Випускники і студенти вітчизняних ВНЗ в більшості сумніваються, що освіта є способом отримання знань, безпосередньо потрібних у професійній діяльності; вона сама по собі не гарантує високих доходів або соціального статусу, але дає уявлення про загальні алгоритми вирішення практичних питань (В.Пушкар, [4]).

Така освіта за своєю формою є класичною, або “латинською” в тлумаченні ЛеБона; її забезпечення принаймні деякими з численних університетів та академій, діючих в Україні, можна тільки вітати. Але “класичність” може також проявлятися в засміченні навчальних програм беззмистовними курсами, що крім нульової практичної цінності є також сумнівними з теоретичної точки зору; вони скоріше створюють плутанину в науковому світогляді студента, завантажують пам'ять довільно підібраним набором фактів та цитат, ніж вчать мислити. Особливу деструктивну роль тут грають радянські стереотипи мислення серед частини гуманітаріїв, зокрема, догматичне ставлення до марксизму, надмірна політизація комплексу питань історії та українсько-російського “мовноязичія” на теренах України (тут ми свідомо вживаємо популярне сленгове слово, оскільки “*мовне питання*” і “*языковой вопрос*” навряд можливо вирішити взаємозалежно).

Також досить актуальною є проблема визначення прийнятності освітнього рівня випускника одного ВНЗ для продовження навчання в іншому, зокрема, в КНУ. Для її ефективного вирішення бажано стандартизувати вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра і магістра за напрямком 0401 “Психологія”, але провести стандартизацію з урахуванням наведених вище міркувань. Частина таких вимог може включатись (і вже включається!) в Освітньо-кваліфікаційну характеристику (ОКХ), дуже приблизним аналогом якої є прийнята у Великобританії системи Subject Benchmark Statement. На нашу думку, ця система може бути успішно адаптованою до реалій вітчизняної психологічної освіти. Розбіжності між концепціями освітньо-кваліфікаційної характеристики і Subject Benchmark Statement нами наводяться нижче.

У контексті Болонського процесу явно недостатньою є типова для України в цілому і КНУ зокрема мобільність студентів, аспірантів, дослідницького та викладацького персоналу. Мобільність необхідно передбачає взаємне визнання дипломів і взаємну участь у програмах контролю якості освіти. В той самий час якість підготовки забезпечується самим ВНЗ, і початково самим же ВНЗ визначається її достатність.

За напрямком “Психологія” Україна останнім часом виступає не тільки донором висококваліфікованої робочої сили, звідки “течуть мізки” в умовно більш розвинені країни, але і акцептором, що приймає іноземну

робочу силу. Хто і як мусить визначати рівень підготовки зарубіжних фахівців, визнавати або відмовляти у визнанні дипломів, виданих ВНЗ зарубіжних країн?

В багатьох країнах створено контрольні асоціації національного рівня, що включають в першу чергу представників ВНЗ, але також фахових асоціацій і (або) державних органів. Взаємне визнання дипломів ВНЗ, що входять до профільної асоціації, є автоматичним. Також суттєво спрощується міжнародне визнання дипломів у випадку, коли є договір з асоціацією відповідної країни. Досвід таких асоціацій має бути уважно розглянутий вітчизняними фахівцями і, скоріш за все, взятий за основу для створення їх вітчизняного аналога.

Однією з небезпек, що можуть виникнути внаслідок застосування процедур взаємного визнання, є звуження самого предмету психології, безальтернативне зведення її до одної з наукових шкіл. Наприклад, керівництво Австралійської асоціації психологів вважає психологію наукою про поведінку (*Psychology is a Behavior Science*); що очевидно відповідає лише теоріям біхейвіоризму та ігнорує протилежні або доповнюючі до них теорії. В той же час за визначенням асоціації психологів США (APA) "Психологія - це те, чим займаються психологи. Психолог - це людина, що має диплом психолога". Таке визначення, попри його коцептуальну нечіткість, приймається всіма школами, і, внаслідок, збільшує кількість потенційних членів та загальний вплив асоціації.

Інший приклад - в Швейцарії викладають психоаналіз за Юнгом, у Франції – за Лаканом, в Великобританії – переважно за Мелані Кляйн, в Росії зхрещують аналітичну психологію з рефлексологією Бехтєрєва. Де в цьому випадку знаходиться "спільний знаменник", наскільки продуктивними чи контрпродуктивними стануть його пошуки? Адже нові школи психоаналіза почали відокремлюватись ще за життя Фрейда, і навряд процес утворення нових "шкіл", в лапках і без, дійшов свого остаточного завершення.

Варто нагадати, що психологія в Україні викладається понад 100 років; зокрема, підготовку психологів в КНУ започатковано в 1898 р. Українські науковці, чиї імена добре відомі читачам, зробили значний внесок в декілька напрямків психології. Якщо згадати лише Г.Челпанова, О.Раєвського і В.Роменця, список буде далеким від вичерпності. То чи потрібно пристосовувати викладання психології до лише однієї з наукових традицій іноземних держав, водночас штучно віддаляючись від всіх інших?

Отже, зарубіжний досвід фахового асоціювання, узгодження вимог до кваліфікації та базових наукових поглядів в загальному випадку має оцінюватись нами критично, а запозичуватись дозовано та обережно.

2. *Аналіз концепції Subject Benchmark Statement і Program Specification (Шотландія)*. Концепція Subject Benchmark Statement та відповідна їй практика роботи ВНЗ детально розглядається у варіанті, прийнятому в Шотландії [5]. Хоча документи з такою назвою поширюються міжвузівськими фаховими асоціаціями Англії, Вельсу та Північної Ірландії; саме шотландський варіант видається найпрозоріше і

найлогічніше написаним. Багато його положень заслуговують на уважне вивчення та вибіркове подальше застосування в практиці вітчизняних ВНЗ.

Subject Benchmark Statement – (*англ.* Заява щодо рівня досягнень з предмету; Benchmark – рівень досягнень, рівень продуктивності) – містить загальні очікувані оцінки стандартів фахової освіти, а також опис спеціальних та загальних знань і вмінь випускника. Передбачається, що такі вміння або знання є наслідком отримання фахової освіти. Далі цитований нами документ стосується освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра.

Основними принципами, на яких базується програма підготовки психологів, називаються: а) наукові поняття про розум, мозок, поведінку і досвід, а також їх комплексну взаємодію; б) множинні погляди на кожне з питань, що розкриваються в курсі; в) підготовка має вести до розуміння застосування теорій в реальному житті; г) здібності та вміння випускника мають організовуватись таким чином, щоб він (вона) могли вести незалежне дослідження; д) підготовка має створювати здатність до розуміння і критичної оцінки теорії, результатів дослідження та їх застосування.

Подальше нормування є досить загальним; воно визначає:

- галузі знань;
- фахові вміння;
- загальні вміння.

Основними *галузями знань*, серед яких має орієнтуватись психолог, називаються:

- біологічна психологія, тобто біологічні основи поведінки, роль гормонів у поведінці, поведінка і спадковість, нейрофізіологія, соціобіологія та еволюційна психологія;
- когнітивна психологія, тобто сприймання, навчання, пам'ять, мислення, мова, свідомість та когнітивна нейропсихологія;
- психологія розвитку, тобто дитинство, зрілість та розвиток протягом життя, розвиток індивідуальних та соціальних стосунків, когнітивний і мовний розвиток, соціальний і культурний контекст розвитку;
- особистість та міжособистісна диференціація, тобто нормальна та абнормальна особистість, психологічне тестування, інтелект, когнітивний стиль, емоція, мотивація і настрій;
- соціальна психологія, або ж соціальна когніція, атрибуція, атитюди, групові процеси та міжгрупові відносини, близькі стосунки та соціальний конструкціонізм;
- методи психологічного дослідження, тобто дизайн дослідження, природні процеси та відповідний статистичний аналіз даних, психометрія та техніки вимірювання, кількісні та якісні методи психології.

Фахові вміння, які наводяться нами за джерелом лише частково, включають вміння самостійно формулювати гіпотези, розробляти дизайн дослідження і проводити його, що в Україні загалом вважається потрібним лише на освітньо-кваліфікаційному рівні магістра; типова роль

бакалавра в робочій групі – помічник дослідника, виконавець суто технічної роботи за проектом. Ця суперечність частково вирішується шляхом визначення відмінностей між мінімальним (пороговим) та типовим очікуваним рівнем вмінь бакалавра. Звідки зрозуміло, що деякі бакалаври можуть виконувати дослідження самостійно. Чого не вимагається від всіх випускників цієї кваліфікації; бакалавр зазвичай працює за сценаріями і концепціями, розробленими старшими колегами. Однак всі бакалаври мають брати участь у науковій роботі і самостійно виконувати свою частину; відповідно, цей ступінь можуть присуджувати лише ВНЗ, де ведеться наукова робота з 100% залученням студентів.

Нам важко щось заперечити проти 100% залучення студентів до наукової роботи. Лише зауважимо, що на сьогодні цей показник навряд є реальним для більшості ВНЗ України; ми можемо з розумінням поставитись до пов'язаних практичних проблем і лише рекомендувати поступово до нього наближуватись. Однак там, де відсутній навіть натяк на наукову роботу, із студентами чи без, навряд є реальна перспектива повноцінної підготовки бакалаврів за напрямком "Психологія".

Загальні вміння. В першу чергу звертається увага на комунікативні здібності, здатність ефективно спілкуватись як в межах своєї робочої групи, так і з незнайомими особами; самостійно налагоджувати взаємодію в межах проекту, тощо. Друга важлива група загальних вмінь включає вміння систематизувати та зберігати дані, користуватись бібліотеками та комп'ютерними базами, загальну комп'ютерну грамотність та знання спеціалізованого програмного забезпечення. Також згадується вміння критично аналізувати джерела, самостійно робити висновки і приймати рішення.

Розрізнення порогового та типово очікуваного рівня знань в шотландській версії в першу чергу зводиться до певного догматизму мислення слабкого студента, його нездатності відійти від стереотипів та буквальних приписів. Типовий успішний студент може критично ставитись до своїх та чужих дій, вирішувати нестандартні завдання, аргументувати, що саме він робить і якої мети хоче досягти. Отже, принаймні з шотландської точки зору, нормативність мислення і залежність дій є ознакою низької успішності фахівця. В цьому є певний привід для іронії; адже значна кількість представників радянської авторитарної педагогіки вимагала від студентів саме буквального відтворення своїх думок і саме некритичного ставлення до викладеного в рекомендованій літературі. Спроба аналізувати або, тим більш, сперечатись, призводила скоріше до зниження оцінки, ніж до підвищення. Студент, а згодом випускник авторитарного викладача, боїться (або просто не вміє) переконливо відстоювати власну думку з фахових або загальніших питань; внаслідок чого він стає слабкішим фахівцем і вразливішою людиною в багатьох ситуаціях своєї практичної діяльності. На щастя, такий підхід не зустрічається у викладанні психології в КНУ. Однак його наслідки можна досить часто зустріти, аналізуючи дії випускників різних вітчизняних ВНЗ.

Ми повністю погодимось з авторами цитованої методичної розробки, що наведений ними перелік галузей психологічного знання навряд є вичерпним; він може розглядатись лише як базовий. На нашу думку, навіть на базовому рівні він потребує *доповнення*. Наприклад, бакалавру психології також буде корисно мати хоча б загальне уявлення про психоаналіз, знати основи психологічної антропології. Натомість, важко назвати щось з наведеного шотландськими колегами переліку *зайвим*.

Окремої згадки варта спільна проблема багатьох гуманітаріїв, не тільки вітчизняних – алогічність їх текстів, відсутність чіткого розмежування гіпотез, доведених фактів та персональних рефлексій з приводу цих фактів. Чи можемо ми вимагати від студентів “логічно, доказово викладати матеріал” без ознайомлення їх з основами логіки? Якщо базовий курс логіки читають правникам, чому б його не читати психологам? Курс логіки вже викладається студентам-психологам КНУ [6]; сподіваємось, що поступово ситуація, коли типовий гуманітарний текст є алогічним, зміниться на краще.

Program Specification містить конкретний опис програми курсу, включно з назвами модулів, що його складають. Однак, крім простого переліку обов'язкових та елективних модулів, вона також включає загальні положення, опис загальних завдань та цілей, що можна назвати філософією програми. Program Specification має відповідати тільки найзагальнішим формальним вимогам, що спрощують ознайомлення з нею адміністрації ВНЗ та студентів, що планують включити цей модуль в свою індивідуальну програму. Зміст кожного модуля практично повністю лишається на розсуд індивідуального автора чи групи авторів, що безпосередньо викладатимуть цей модуль; розробники положення про опис програми підкреслюють, що складання опису є академічним завданням, а не адміністративним. На відміну від Subject Benchmark Statement, що є галузевим стандартом, Program Specification є внутрішнім стандартом ВНЗ. Також необов'язковою і навіть небажаною є міжвузівська уніфікація описів індивідуальних модулів; зміст модуля пишеться в першу чергу для викладача і студентів, які за ним будуть вчитись. Приводячи модулі до спільного знаменника, ми обмежуємо плюралізм наукової думки в межах дисципліни та зрештою звужуємо сам предмет психології.

3. Обов'язкові та елективні дисципліни. Виходячи з загальних вимог документів Болонського процесу, загальна кількість кредитів, потрібних для отримання кваліфікації бакалавра, складає 180-240. Типова тривалість підготовки бакалавра становить від трьох до чотирьох років. Наприклад, у Великобританії термін підготовки бакалаврів за напрямком “Психологія” складає 6 семестрів (три роки); протягом цих трьох років студентам в типовому випадку дається 12 обов'язкових модулів і 4 елективних. Деякі ВНЗ країни розглядають опцію переходу до чотирирічної підготовки бакалавра; але на сьогодні ця вимога не є обов'язковою.

Так, в університеті м.Йорк [7] обов'язковими (базовими) модулями для психологів, що в повному обсязі викладаються протягом перших двох років, є

- біологічні основи психології
- наукові та дослідні вміння психолога
- психологія розвитку
- аналіз даних I і II
- особистість і психометрія
- соціальна психологія
- сприймання
- когнітивна психологія
- когнітивна нейрофізіологія
- порівняльна когнітивістика
- психопатологія.

Цей перелік дає певне уявлення про спеціалізацію майбутніх випускників Йоркського університету: по-перше, клінічна психологія, по-друге – когнітивна та експериментальна психологія. Що загалом не є “добрим” або “поганим”. Йоркський університет не намагається готувати психологів для будь-якого можливого випадку; натомість виходить із своїх реальних можливостей у підготовці фахівців та попиту на ринку праці. Наприклад, для повноцінної підготовки клінічних психологів потрібна співпраця з медичними закладами і проходження клінічної практики. Для підготовки сучасних фахівців з когнітивної психології, що у Великобританії і США розглядається як окрема наука – *cognitive science* - підготовка з математики і програмування.

Для відповідної підготовки в умовах України потрібна співпраця з факультетом кібернетики або інформаційних технологій. Типовий когнітивіст, крім спеціальної психології, володіє основами теоретичної лінгвістики, знає одну або декілька мов програмування, розуміє на базовому або просунутому рівні апаратну побудову комп'ютерних систем. (Курс інженерної психології, який викладається в КНУ, дає гарні основи вузькоспеціальних знань в напрямку, що відповідає *cognitive science*, але не враховує деяких останніх наукових тенденцій).

Інший приклад списку базових модулів для навчання бакалаврів, університет м.Ексетер (Великобританія) [8], що відповідає рекомендаційним документам фахової асоціації (т.з. *good practice* – рекомендована практика, або, у вузькому значенні, документ, присвячений опису цієї практики):

Семестр I, обов'язкові модулі

- психологія розвитку (10 кредитів)
- вступ у нейрофізіологію (10 кредитів)
- методи дослідження і основні вміння в психології (10 кредитів)
- статистичні методи у психологічному дослідженні (10 кредитів)

Семестр II, обов'язкові модулі

- когнітивна психологія (10 кредитів)
- клінічна психологія (10 кредитів)
- еволюція поведінки (10 кредитів)
- соціальна психологія (10 кредитів)
- психологія сприймання (10 кредитів)

Модулі за вибором:

- Самостійна робота, семестр I і II (15 кредитів)
- Класичні дослідження в психології (15 кредитів)

Аналогічно, для другого року навчання:

Семестр I

- статистичні методи в психології 2
- мозок і свідомість
- навчання і пам'ять
- соціальна психологія 2
- особистість та індивідуальні розбіжності

Семестр II

- статистичні методи в психології 3
- психологія розвитку 2
- пізнання і поведінка у тварин
- клінічна психологія 2
- мова та її зв'язок з мисленням

Елективні модулі першого семестру (один з двох):

- практикум з соціальної психології
- розробка інтерв'ю та якісні методи дослідження

Елективні модулі другого семестру (один з двох):

- практикум з когнітивної психології
- практичні методи етології (польове дослідження)

На третьому році навчання студентами проводиться самостійне наукове дослідження (45 кредитів), решта (25 кредитів) отримується за відвідування семінару, кожний з яких типово включає 10 зустрічей з викладачем по 2 години, 3 години іспиту та написання ессе (приблизний відповідник курсової роботи) на 3000 слів.

Приклад списку семінарів, доступних для вибору на 2008\2009 рік:

Група 1

- психологія стереотипів
- психологія і право
- упередженість і соціальна дискримінація
- прикладна соціальна психологія: здоров'я, довкілля і суспільство

- соціальна психологія глобалізації
- соціальна когніція

Група 2

- розвиток дитини
- активність мозку, емоції та пізнання
- психолінгвістика
- асоціативне мислення

Група 3

- еволюція поведінки
- економіка та соціалізація споживацької поведінки у дітей
- когнітивно-поведінковий підхід до розладів настрою
- поведінка, переконання і здоров'я
- прикладна дитяча психологія
- клінічна нейропсихологія: від теорії до практики

Оскільки в Україні підготовка бакалаврів триває 4 роки, список модулів може бути значно розширений порівняно з британським. Для фахівців КНУ завдання фактично розбивається на дві частини : вточнення освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника за напрямком “Психологія”, що приведе її у відповідність з сучасними міжнародними вимогами до ступенів бакалавра і магістра.

Нагадаємо, що освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) є галузевим нормативним документом , в якому узагальнюється зміст вищої освіти, відображаються цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначається місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих властивостей та якостей [9, 10, 11].

ОКХ відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця з урахуванням аналізу професійної діяльності та вимог до змісту вищої освіти з боку держави та окремих замовників фахівців. ОКХ, попри значну розбіжність із Subject Benchmark Statement, виконує ту саму функцію галузевого стандарту – встановлення мінімального і типово очікуваного рівнів знань та вмінь випускників [10].

Порівняльний аналіз внутрішніх нормативних документів факультету психології КНУ, а саме навчальних планів підготовки бакалаврів [6], дозволяє зробити попередній висновок щодо деякої нечіткості визначення, які базові знання є обов’язковими для психолога, а які можуть набуватись ним довільно. У нас відсутні причини вважати якість з пропонованих модулів *зайвими*. Але ж деякі з них є основними, *базовими*, відсутність знання з цих модулів робить практично неможливою подальшу фахову підготовку психолога; інші є лише бажаними або потрібними лише для набуття вузької спеціалізації; таке розрізнення має бути якомога чіткішим.

Наведемо перелік модулів за перший курс:

- вступ до спеціальності
- практикум із вступу до спеціальності
- практикум з загальної психології
- загальна психологія. Відчуття й сприймання
- загальна психологія. Вступ до загальної психології
- загальна психологія. Увага, пам’ять, мислення, мовлення
- експериментальна психологія
- анатомія та еволюція нервової системи
- фізіологія ЦНС та ВНД
- основи біології та генетики людини
- зоопсихологія
- основи інформатики та обчислювальної техніки
- математична статистика
- історія України
- всесвітня історія
- українська мова (фахова)
- іноземна мова
- філософія
- фізична культура

- курсова робота

Звідси ми бачимо, що дисципліни умовно поділяються на наступні групи: загальна психологія, біологічні основи психології, загальноосвітні дисципліни в діапазоні від всесвітньої історії до основ інформатики. При тому *власне психологічні курси* у підсумку дають 25 кредитів з 60, біологічні – 10,5, а решта (24.5) припадає на загальноосвітні. Ми не станемо наводити аргументи проти важливості для психолога знання всесвітньої історії або підтримки ним гарної фізичної форми за допомогою зайнять фізкультурою. Оскільки, наприклад, фахівець з соціальної або кроскультурної психології має знати історію досліджуваних ним спільнот; спортивним психологом може стати лише людина, що сама займалась спортом. Але чи дійсно ці предмети є базовими, і чи вони мають даватись всім студентам?

Також зауважимо, що подібна практика (присвоєння майже половини кредитів за дисципліни загальноосвітнього характеру) дещо суперечить світовій.

Аналогічний перелік модулів за другий курс:

- загальна психологія. Уява, емоції, воля
- загальна психологія. Свідомість, самосвідомість, діяльність, самопізнання
- експериментальна психологія
- психологія особистості
- вікова психологія
- соціальна психологія
- практикум з загальної психології
- практикум з психології особистості
- диференціальна психофізіологія та психологія
- основи психогенетики
- соціологія
- антропологія
- логіка
- педагогіка
- філософія
- іноземна мова
- математичні методи в психології
- фізична культура
- курсова робота.

Зауважимо, що *основи психогенетики* (по 72 години на другому і третьому курсі, 2x2 кредити), крім КНУ, викладаються лише деякими ВНЗ Росії; західним аналогом цього курсу є поведінкова генетика (Behavioral Genetics), що також, м'яко кажучи, не користується широким визнанням науковців.

Таким чином, на другому курсі маємо 39 кредитів за психологічні дисципліни, і решту (21 кредит) за загальноосвітні. На третьому-четвертому курсі кількість загальноосвітніх дисциплін скорочується, натомість закономірно зростає кількість спеціалізованих дисциплін. На нашу думку, на цьому етапі вже варто впроваджувати основи вузької спеціалізації; деякі дисципліни замінити елективними курсами з суміжних

фахів, готуючи, наприклад, фахівців з когнітивної психології, що поглиблено вивчають інформатику та лінгвістику; відповідно, фахівці з медичної психології мають поглиблено вивчати деякі медичні дисципліни, тощо. Однак питання, яка частина спецкурсів має читатись на 3-4 році підготовки бакалаврів, а яка – лише магістрам, поки лишається відкритим та підлягає уточненню на наступних етапах роботи.

Попередні висновки і рекомендації. Нами порівняно досвід стандартизації психологічної освіти Великобританії та України; загальні концепції Subject Benchmark Statement, Шотландія та освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ), Україна.

Загалом британські ВНЗ приділяють значно меншу увагу загальноосвітнім предметам. Натомість в КНУ дещо розмитим є визначення, які предмети є базовими для підготовки психологів, що є скоріше наслідком загальної розбіжності освітніх практик, чинних в Україні і Великобританії; відносно розширеного розуміння класичної освіти керівництвом КНУ та відносно звуженого, суто практичного підходу з боку британських колег.

Досліджений нами підхід до стандартизації фахової освіти, прийнятий у Великобританії, є загалом сумісним з основними принципами навчання психології в Україні; навряд наявні серйозні перешкоди концептуального характеру для взаємного визнання дипломів, обміну студентами, викладачами та дослідниками між Україною і Великобританією. Причини політичного і (або) фінансового характеру, які можуть тому стати на перешкоді, виходять за межі нашого дослідження.

Щодо стандартизації психологічної освіти в Україні ми вважаємо доцільним встановити мінімальні та типові рамкові вимоги для випускників рівня бакалавра і магістра за участю експертів КНУ ім. Шевченка та інших зацікавлених в тому ВНЗ; оскільки перелік знань випускника навряд може бути вичерпним, а внутрішні стандарти КНУ навряд можуть бути поширені за його межі інакше ніж у форматі, відповідному європейським Good Practice.

Література: 1. Трофімов, Ю. Актуальні завдання підготовки фахівців психологів в Україні – Доповідь на Всеукраїнської науково-практичної конференції “Перспективи розвитку соціогуманітарних наук у класичних університетах (соціологія, психологія, педагогіка)”, Київ, 2004. 2. Рейтинг українських ВНЗ: думка роботодавців - <http://www.osvita.org.ua/abitur/entrance/ratings/25.html> 3. Perception of Higher Educational Reform. // The Gallup Organization. Flash Eurobarometer # 198, March 2007. 4. Пушкар, В. – Побутові уявлення про права людини. – Харківська правозахисна група, Харків, 2008. 5. Subject Benchmark Statements // Quality Assurance Agency for Higher Education, 2005 <http://www.qaa.ac.uk/> 6. Навчальні плани за напрямом/спеціальністю “6.030102”, 1-4 курси, денна форма навчання – КНУ ім.Шевченка, факультет психології, 2008. 7. BA Psychology Programme Guide // University of York, Faculty of Psychology, <http://www.york.ac.uk/depts/psych/www/ug/> 8. BA/BSc Psychology Programme Guide 2008 entry // University of Exeter, Faculty of Psychology, http://psynet.ex.ac.uk:8200/ug/handbooksandguides/copy_of_babscpsychguide08 9. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.97 р. № 507 “Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями”. 10. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р.

№65 "Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)". 11. Комплекс нормативних документів для розробки стандартів вищої освіти. Галузеві стандарти вищої освіти. Додаток до наказу Міністра Освіти України від 31.07.98 р. №285 зі змінами та доповненнями від 05.03.01 р. №28-р.